

Het afgelopen jaar was Bolivia herhaaldelijk in het nieuws. Het land verzette zich als enige tegen het als mager ervaren klimaatakkoord van Cancún. In eigen land moest Evo Morales de aangekondigde verhoging van de benzineprijs wegens massale protesten terugdraaien, en ook de bouw van een snelweg door een natuurreservaat is na fel verzet afgeblazen.

Bolivia: crisis van schone principes

Als president met Indiaanse roots heeft Evo Morales sinds 2006 een reeks ingrijpende hervormingen doorgevoerd om een eind te maken aan de lang bestaande discriminatie van de inheemsen en kleine boeren in Bolivia. De nieuwe grondwet stelt de rechten van de inheemse volkeren centraal. Morales en zijn regering hebben steeds verkondigd dat ze een impuls wilden geven aan een samenleving die gebaseerd is op *el buen vivir* – letterlijk ‘het goede leven’ – in plaats van op westers consumptisme (zie *Geografie* januari 2010).

Een jaar na Morales' herverkiezing klinken echter steeds heftiger protesten – ook van de inheemse bevolkingsgroepen die hem aanvankelijk op handen droegen. De hoge inkomsten uit gas- en oliewinning hebben niet geleid tot vermindering van de armoede, en inheemse bevolkingsgroepen protesteren tegen de milieu-onvriendelijke exploitatie van grondstoffen in kwetsbare natuurgebieden. We inventariseren hier de pijnpunten en kansen.

Benzineprijs

In 2006 nationaliseerde Morales de energiewinning en mijnbouw om te voorkomen dat buitenlandse bedrijven de macht over de natuurlijke hulpbronnen zouden overnemen en hoge winsten zouden wegsluizen. De eerste twee jaren bleef de gasproductie op peil, maar in 2009 daalde hij schrikbarend. De bewezen gasreserves bedroegen in 2009 nog

maar 8,9 TCF (triljoen kubieke voet), tegen 28,7 TCF in 2003. De gasreserves worden gemeten in de bestaande boorputten. Waren er in 1999 nog 30 productie- en 35 exploratieputten in bedrijf, tien jaar later in 2009 waren dat er in totaal nog maar 5. Er worden nauwelijks nog proefboringen verricht die nodig zijn voor het ontwikkelen van nieuwe gasvelden. De overheid investeert alleen in het draaiend houden van bestaande installaties; buitenlandse investeringen in gaswinning blijven sterk achter.

Toen de regering in 2006 de gaswinning nationaliseerde en hoge belastingen ging heffen op de olie- en gasproductie, maakten buitenlandse energiebedrijven zoals het Braziliaanse Petrobras en het Spaanse Repsol een pas op de plaats en de buitenlandse investeringen bedroegen dat jaar slechts 50 miljoen USD. Ze stegen weliswaar weer tot ruim 300 miljoen USD in 2008 en 2009, maar zijn nog altijd niet op het niveau van 2001-2002, toen buitenlandse bedrijven jaarlijks

De overheid steekt jaarlijks 400 miljoen USD in brandstofsubsidies en 5 miljoen USD in gaswinning

meer dan 450 miljoen USD in Bolivia investeerden. De overheid steekt zelf ook geld in de gaswinning, in 2010 zo'n 5 miljoen USD, maar dit is bij lange na niet voldoende om de oude niveaus te bereiken. De overheid gebruikt de inkomsten uit energiewinning vooral voor sociale voorzieningen en is hard op zoek naar extra middelen.

Vandaar Morales' plan om de brandstoffensubsidies aan te pakken. In Bolivia liggen de prijzen voor diesel en benzine 40% lager dan op de wereldmarkt. De overheid verplicht oliebedrijven hun product op de binnenlandse markt te verkopen voor 25 USD per vat in plaats van te exporteren tegen de wereldmarktprijs van 100 USD/vat. Daarnaast geeft de overheid flinke subsidies op geïmporteerde brandstoffen. Zo probeert ze de prijzen voor de landbouw en het openbaar vervoer in Bolivia laag te houden. Indirect zorgen de lage diesel- en benzineprijs er ook voor dat levensmiddelen, die vaak over lange afstanden worden getransporteerd, goedkoop blijven. Maar veel gesubsidieerde benzine belandt over de grens in Chili, Brazilië en Peru, waar de benzineprijs twee tot drie keer zo hoog is. Het is dus niet de slimste maatregel gebleken om de eigen bevolking te helpen én eentje die de overheid jaarlijks zo'n 400 miljoen USD kost.

Op 26 december 2010 vaardigde Morales daarom een decreet uit dat de prijs van benzine en diesel met 80% zou stijgen.

In het najaar van 2011 zette Morales ME-troepen in om het aanzwellende protest te breken van de inheemse bevolking die zich verzette tegen de aanleg van een snelweg dwars door het nationale park en inheemse territorium TIPNIS.

FOTO: JAVIER MAMANI / EPAMAP

De bakkers verhoogden onmiddellijk de broodprijs en buskaartjes werden gelijk fors duurder. Mensen stonden uren in de rij om snel levensmiddelen in te slaan voordat de prijzen verder zouden stijgen. Op 30 december waren er grote protestmarsen in La Paz en andere steden. Morales' decreet hield amper vijf dagen stand: op oudejaarsavond maakte hij het ongedaan.

Economische groei

Ondanks deze strubbelingen vertoont de Boliviaanse economie sinds Morales' aantreden in 2006 een snelle groei, gemiddeld ruim 5% per jaar en ondanks de economische crisis was de groei in 2010 4,1% en wordt voor 2011 een groei van 4,0% voorspeld. De Wereldbank heeft het macro-economische beleid van de regering-Morales geprezen. In een interview met *La Razon* op 10 augustus 2010 stelde Felipe Jaramillo, Wereldbank-directeur voor de Andesregio, zelfs dat Bolivia zich in de overgangsfase naar een middeninkomenland bevindt en binnen twee jaar toegang moet krijgen tot leningen van de Wereldbank voor middeninkomenlanden.

De groei valt grotendeels te verklaren uit de gestegen overheidsinkomsten, die weer voortvloeien uit de flinke verhoging van de belastingen op aardgas en olie. Maar de regering is spaarzaam: van 2006 tot en met 2008 stijgen de uitgaven minder hard dan de inkomsten. Dat komt goed van pas wanneer

de wereldwijde economische crisis in 2009 losbarst. Anders dan de buurlanden weet Bolivia zelfs in dat jaar een kleine economische groei te realiseren doordat de overheid geld in de economie pompt. Dit ondanks allerlei economische tegenslagen, zoals een terugval van overmakingen van Boliviaanse migranten uit het buitenland, een verminde-

ring van de buitenlandse investeringen en tegenvallende exportprijzen en -markten. Een andere tegenvaller is de intrekking van de Noord-Amerikaanse handelspreferenties. Dit heeft niet te maken met de economische crisis maar is te wijten aan de niet-coöperatieve houding van Bolivia tegenover het anti-drugsbeleid van de Verenigde Staten. In ruil voor medewerking in de strijd tegen drugs geniet Bolivia sinds 1991 handelsvoordelen. President Morales, zelf een oud-cocaboer, voert echter een afwijkend beleid onder het motto 'coca ja, cocaïne nee'. De regering probeert brede erkenning te krijgen voor de positieve eigenschappen van coca en zet in op industriële verwerking ervan tot (legale) producten als tandpasta en cocathee. Cocaïne en andere drugs zijn in alle stadia van productie verboden en de regering zegt ook te streven naar vrijwillige afbouw van de coca-productie in de Chapare en het stoppen van de uitbreiding in andere productieregio's. Morales schoffert de Amerikanen verder door het personeel van de Amerikaanse hulporganisatie USAID weg te sturen uit de Chapare en in 2008 de Amerikaanse ambassadeur en de drugsbestrijdingsdienst DEA het land uit te zetten. President George Bush trekt daarop de handelspreferenties in. In 2010 lijken de betrekkingen met de VS weer wat te

FOTO: DWORTYGIRL

Om het gebruik van zwaar gesubsidieerde benzine terug te dringen, is de overheid een campagne gestart om auto's op vloeibaar aardgas te laten rijden.

Zeer tegen de zin van de VS weigert Morales de cocateelt uit te verbannen. Hij zet in op industriële verwerking ervan tot (legale) producten als cocathee.

van de wereldvoorraad bevindt zich in Bolivia. Op de zoutvlakte Salar de Uyuni, op meer dan 4000 meter hoogte, is zo'n 5,4 miljoen ton van dit zeer lichte metaal te vinden. Chili en Argentinië produceren momenteel de grootste hoeveelheden lithium in de wereld, maar Bolivia beschikt over de grootste voorraden.

Allerlei bedrijven uit Frankrijk, Japan, Zuid-Korea en China proberen van de Boliviaanse staat concessies te krijgen in de Salar de Uyuni. Maar Bolivia houdt vast aan zijn plan de eerste fase van lithiumwinning tot en met de verwerking tot carbonaat volledig onder staatscontrole uit te voeren. Eind oktober 2010 maakt president Morales bekend dat Bolivia de komende vijf jaar 640 miljoen euro gaat investeren in de lithiumwinning – deels voor de verwerking van lithium tot half-fabricaten en deels om buitenlandse technologie in te kopen voor de productie van accu's voor elektrische auto's.

Het is niet voor het eerst dat Bolivia zich voorneemt lithium te winnen. Eind jaren 80 kreeg de Lithium Corporation of America (Lithco) een lithiumconcessie op de zoutvlakte van Uyuni. Maar de bevolking kwam in opstand. Begin 1990 bereikten de marsen, stakingen en wegblokkades een hoogtepunt en zag de toenmalige president Jaime Paz Zamora zich gedwongen het contract met Lithco te annuleren. Vervolgens ging het bedrijf lithium winnen in een zoutmeer in Argentinië.

De regering-Morales vindt – anders dan de regering-Paz Zamora – dat de bevolking profijt moet hebben van de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen, dat bij belangrijke beslissingen over die exploitatie de lokale bevolking geraadpleegd moet worden en dat de grondstofwinning het milieu niet mag vervuilen. Dat is vastgelegd in de grondwet. In de praktijk zijn er echter veel conflicten met de bevolking op plekken waar mijnbouw plaatsvindt. Bijvoorbeeld omdat het mijnbouwbedrijf water nodig heeft dat de lokale bevolking wil gebruiken voor landbouw. De zoutvlakte van Uyuni is een kwetsbaar natuurgebied. Een lithiumfabriek heeft veel water nodig. Daardoor kan het grondwater dalen en de landbouw in de problemen komen. Ook zijn grote hoeveelheden giftige chemicaliën nodig voor de verwerking van het kostbare metaal.

Een groter probleem is misschien wel het gebrek aan infrastructuur. De wegen in Uyuni

verbeteren, maar halverwege 2010 gooit Morales weer olie op het vuur door bij de opening van een congres van cocaboeren in Cochabamba de VS te verwijten zich via hulp-programma's te mengen in binnenlandse kwesties.

Blijvende armoede

De regering heeft drie programma's voor contante betalingen aan arme mensen voor onderwijs en gezondheidszorg. De eerste is de Bono Juancito Pinto, waarbij ouders zo'n €21 per jaar krijgen voor ieder kind tot en met groep 8 van de basisschool. De tweede is Renta Dignidad, een soort ouderdomsvoorziening, waarbij mensen met lage inkomens vanaf hun 60^e ongeveer €220 per jaar ontvangen. De derde is de Bono Juana Azurduy, een premie voor jonge moeders die niet voor medische kosten verzekerd zijn. Zij krijgen €5 tot €12 voor elke keer dat zij een dokter of consultatiebureau bezoeken.

Ondanks de forse uitgaven van de overheid voor arme mensen neemt de armoede nauwelijks af en blijft de sociale ongelijkheid bestaan. Bolivia heeft in 2000, net als heel veel andere landen, de VN Millennium-akkoorden ondertekend. Volgens afspraak zou de armoede tussen 2000 en 2015 met 50% moeten dalen. In 2000 leefde ruim 66% van de bevolking in armoede en 45% in extreme armoede. In 2005 waren deze cijfers gedaald naar zo'n 61% en 38%. Onder het bewind van president Morales sinds 2006 is er niet veel veranderd. In 2008 is nog

steeds 59% van de bevolking arm. De extreme armoede is wel omlaag gegaan naar 33%, maar in dit tempo gaat het niet lukken de armoede tot 2015 te halveren.

De overheid maakt veel geld vrij voor arme mensen, maar slaagt er niet in de productiecapaciteit te verhogen en nieuwe bedrijvigheid en banen te creëren. Er staat genoeg geld op de bank (van particulieren en van de staat), maar het wordt niet geïnvesteerd. De economische ongelijkheid blijft in stand. Zo is nog steeds 83% van de beroepsbevolking werkzaam in laagproductieve sectoren die voor 25% bijdragen aan het BNP, terwijl in het hoogproductieve deel van de economie 9% van de beroepsbevolking 65% van het BNP genereert.

Lithium

Bolivia kan volgens sommige deskundigen het Saoedi-Arabië van lithium worden. Lithium is een belangrijk bestanddeel van lithium-ion accu's in laptops, mobiele telefoons en – steeds belangrijker – elektrische auto's. Naar verwachting zal de vraag naar lithium de komende jaren verdubbelen. Rond de helft

Ondanks de sociale programma's is nog steeds 59% arm en 33% zeer arm

's Werelds hoogst gelegen skiresort Chacaltaya in de buurt van La Paz is buiten bedrijf omdat de sneeuw hier verdwenen is.

Klimaatconferentie Cancún

zijn onverhard. Op veel plaatsen ontbreken elektriciteit, water en gas, en waar de leidingen wel komen, zijn er vaak onderbrekingen. Bolivia beschikt niet over een eigen haven en dat bemoeilijkt de export van lithium-producten. Het transport over land naar de dichtstbijzijnde Chileense haven is moeizaam – ook al omdat dit uiterst gevoelig ligt voor Bolivianen. Bolivia verloor zijn kustgebieden aan Chili in 1879, toen dit buurland, aangevoerd door Britse investeerders, Bolivia binnenviel en de Atacamawoestijn claimde voor de winning van guano (meststof) en salpeter (explosieven). Tot op de dag van vandaag is de toegang tot zee een gevoelig thema in de diplomatieke betrekkingen met Chili.

Inconsequent

Het Boliviaanse beleid richt zich in woorden tegen kapitalisme en vervuiling, maar Morales heeft de grootste moeite dit in praktijk te brengen. Het economisch model is nog steeds gebaseerd op gaswinning en mijnbouw, en ieder jaar worden er honderdduizenden hectares bos gekapt. De president is niet consequent. In het buitenland stelt hij zich op als een groene activist, maar in het binnenland voert hij een agressief beleid van indus-

trialisering en grondstoffenwinning. Hij is al herhaaldelijk in conflict gekomen met de mensen die daar de dupe van worden. Halverwege 2010 organiseerde CIDOB, de koepelorganisatie van laaglandindianen uit het departement Santa Cruz, een protestmars van 1500 kilometer van Trinidad naar het presidentiële paleis in La Paz. De deelnemers riepen op tot afschaffing van de concessies aan bedrijven om hout te kappen, ze protesteerden tegen de ongelijke verdeling van de grond en eisten zelfbestuur voor inheemse bevolkingsgroepen. In het najaar van 2011 protesteerden Amazone-indianen uit het departement Beni massaal tegen de aanleg van een snelweg dwars door het inheems territorium en nationale park TIPNIS. De snelweg wordt gebouwd met Braziliaans geld en dient Braziliaanse commerciële belangen, maar is slecht voor het milieu en heeft rampzalige gevolgen voor de levensstijl van drie inheemse groepen die in het park leven. Na hardhandig ingrijpen door de politie en hernieuwd protest heeft Morales besloten dat de geplande snelweg niet door het nationale park zal gaan. Hij moet meer dan ooit op zoek naar een overtuigende balans tussen economische ontwikkeling en buitenlandse investeringen aan de ene kant en betrokkenheid van de binnenlandse overheid en inspraak van de eigen bevolking aan de andere kant. •

Bronnen

- Wright, L. 2010. 'Lithium dreams.' *New Yorker* 22 maart 2010.
- Hollender, R. & J. Shultz 2010. *Bolivia and Its Lithium*. Democracy Center, Cochabamba.
- Weisbrot, M., R. Ray & J. Johnston 2009. *Bolivia: The Economy During the Morales Administration*. CEPR, Washington.
- Fundación Milenio 2010, 2011. *Informe Nacional de Coyuntura*. Geraadpleegd op www.fundacionmilenio.org

Het Boliviaanse skigebied Chacaltaya in de buurt van La Paz is al jaren niet meer in gebruik omdat de sneeuw hier gesmolten is. De skiliften naar de toppen van de Andes komen uit bij kale grond en droge rotsen. De klimaatverandering drijft Morales tot een harde opstelling in het milieudebat. Tijdens de klimaatconferentie van Kopenhagen (2009) en vooral van Cancún (2010) verzette Bolivia zich als enige tegen de compromisakkoorden die in december 2010 in het Mexicaanse Cancún werden goedgekeurd, met een beroep op Pacha Mama (Moeder Aarde) en de rechten van de inheemse bevolking. De meeste landen waren allang blij dat er een akkoord was – in hun ogen was dit het enig haalbare en best mogelijke akkoord. Maar de Boliviaanse onderhandelaars vonden dat de overeenkomst geen geloofwaardige instrumenten tegen de klimaatverandering biedt. Ze werden echter genegeerd door de afgevaardigden van andere landen.

In Bolivia's standpuntbepaling speelde mee dat het land in april 2010 in Cochabamba een wereldconferentie over de klimaatverandering en de rechten van Moeder Aarde had georganiseerd. Daaraan deden ongeveer 30.000 inheemse leiders, kleine boeren, milieubeschermers en activisten van over de hele wereld mee. Dit zijn mensen die de gevolgen van klimaatverandering aan den lijve ondervinden en niet bereid zijn concessies te doen. De organisatoren van de conferentie in Cochabamba hadden grote kritiek op de reguliere klimaatonderhandelingen. Volgens hen is daar de arrogantie van de VS, EU en andere rijke landen allesbepalend. Zij deden een oproep aan alle landen te beloven hun CO₂-emissies met 50% terug te brengen. Dit was een veel ambitieuzere doelstelling dan later in Cancún werd afgesproken.

De indianen in het Territorio Indígena y Parque Nacional Isiboro Sécuré (TIPNIS) verbeelden met deze poster hoe de verbindingsweg naar Brazilië hun kostbare reservaat doormidden hakt: 'Nee tegen de weg'.